

Filosoffen

Ved ANDERS FOGH JENSEN

Klimaets apokalyptik

Klimaets Apokalyptik

Weekendavisen nr. 7, 16.-24. februar 2007

Interview v. Jane Benarroch

m. Ole Fogh Kirkeby og Anders Fogh Jensen

"Naturen har alle dage været menneskets værste fjende. Men hvad der adskiller tidens profetier om klimakatastrofen fra tidligere tiders apokalypser er, at det nu er teknologien og ikke Gud eller naturen i sig selv, vi frygter. Det er den teknologi, vi selv har frembragt for at overvinde naturen, og som nu vender sig mod os. Det minder os om, at fremskridtet alligevel ikke var et fremskridt. Og dét er på en gang skræmmende, men også forløsende."

Ordene tilhører filosof og professor ved Copenhagen Business School, Ole Fogh Kirkeby. De falder prompte og med fasthed i stemmen på mit spørgsmål om, hvorfor klimafrygten vækker så megen geskæftighed og weltschmerz i alle geledder af samfundet, at den er blevet indbegrebet af tidens sekulære apokalypse par excellence.

"Klimaapokalypsens succes ligger vel i, at den på uforlignelig vis sætter den menneskelige tilværelse i relief. Og at den udfylder et behov for at bekymre sig om noget, der ligger ud i fremtiden. Samtidig fungerer den som katalysator for en følelse af, at man har muligheden for handling nu og her. Måske er dens fremmeste funktion i virkeligheden, at den legitimerer det at være til i nuet", siger Ole Fogh Kirkeby.

Senest fik føljetonen om de globale økosystemers deroute tilføjet endnu et kapitel, da FNs Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) præsenterede de seneste klimascenarier fra Fourth Assessment Report. Som vanligt blev der ikke sparet på dystre prognoser for Jordens fremtid. Inden seklet er omme, vil vor klode være op imod seks grader varmere end i dag. De polare ismasser vil være smeltet helt eller delvis væk, vandstanden i havene vil være steget til et kritisk niveau, og en lang række plante- og dyrearter vil uddø. Orkaner, oversvømmelser, hedebølger og ørkenspredning vil gøre det af med hele samfund og skabe en ny type flygtninge, klimaflygtninge, som vil strømme nordpå og underminere velstanden i verdens rige lande. Alt sammen en konsekvens af de stigende mængder CO₂, der udledes i atmosfæren og bringer Jordens naturlige system i ubalance.

Ifølge Ole Fogh Kirkeby er vor tids sekulære klimaapokalypse sammenlignelig med enhver fortælling, der rummer en drøm eller en frygt for fremtiden. Når den har vist sig så levedygtig skyldes det også, at den er udtryk for en længsel efter fællesskab i en stadig mere kaotisk og fragmenteret verden. Mens utopien er en eventyrlig fremskridtshistorie med et budskab om at gå fra barn til oplyst voksen, er apokalypsen en katastrofal forfaldshistorie med et normativt budskab om at vende tilbage til barndommen eller det oprindelige. Apokalypsens morale er derfor, at barndommen var det gode, men så kom syndefaldet og vi gled ind i en voksen, civilisatorisk verden fuld af teknik.

”Både dystopier og utopier er fortællinger, der artikulerer en drøm om et fællesskab, som står sammen mod en ydre fjende. Derfor har de så godt et tag i folk. Visionen bæres i alle mennesker og går helt tilbage til vores oprindelse. Men mens for eksempel de bibelske apokalypser handler om, at de frelste forenes, og de fortabte ekskluderes af fællesskabet, er vi, når det gælder de moderne apokalypser, kollektivt skyldige. Der er ingen reddende instans, ingen personificerede guder, der kan søges frelse hos”, siger han og trækker et par litterære eksempler frem:

”Når for eksempel Tom Kristensen skriver om længsel mod skibskatastrofer, hærværk og pludselig død, udtrykker han en almenmenneskelig længsel hos Ole

Jastrau efter at blive forløst fra det moderne, teknologistyrede dagligdags liv. Mens hobitterne i Ringenes Herre derimod var drevet af en længsel mod Utopia, da de mobiliserede sig imod de onde kræfter”.

På Institut for Kunst- og Kulturvidenskab på Københavns Universitet holder filosof og ph.d.-stipendiat Anders Fogh Jensen til. Han ser først og fremmest klimaskræks scenariet som et symptom på, at vi ikke har affundet os med konsekvenserne af at manipulere med naturen:

”Det er indlysende, at klimaapokalypsen lever på en forudsætning om, at naturens problem i sidste ende er menneskets problem. Men deri ligger ikke hele forklaringen. Der er noget i nutiden meget mere centralt på spil, nemlig frygten for at miste naturen som en fast målestok for alle mulige former for handlinger og indgreb. Eksempelvis har man brug for naturen som en fast markør, når man skal henvise til stofskiftet, kønsforskellene, den dopingfrie krop, den psykologiske balance, det passende forbrug, den sunde lever og de gode lunger. Hvis vi piller for meget ved naturen, har vi ikke længere nogen fast målestok for det kunstige. Så det er frygten for, at alt bliver kunstigt og menneskeskabt, der er styrende. Man ser den samme mekanisme inden for genteknologien. For at forhindre, at ‘naturen’ forsvinder, som noget man kan henvise til, konstruerer man et scenarium over, hvad der ville ske, hvis man genmanipulerede.”

Så det er i virkeligheden muligheden for det grænseløse herredømme over naturen, der danner grobund for de sekulære apokalypser?

”Ja, med Kierkegaards skelnen mellem frygt og angst kan man sige, at vi frygter fremtiden, men at naturlighedens sammenbrud vækker en angst i os, fordi mulighederne vælter frem.”

Hvis vi er så bange for, at naturen skal bryde sammen, hvorfor lader vi den så ikke i højere grad i fred?

”Ja, og for eksempel kører lidt mindre i bil? Problemet er, at for at vække os, må miljørapporterne lanceres som netop apokalypser, og hermed bliver de til afsnit i den

spændingsserie, som vi kalder nyheder. Men dermed mister de også deres alvor og bliver til fiktion. Derfor får de os ikke til at handle, men cementerer snarere den herskende orden”, lyder det videre fra Anders Fogh Jensen.

Vor hele samfundsstruktur og tidsånd spiller således en rolle for apokalypsernes levedygtighed. Øget forandringshastighed op gennem seneste halvdel af det 20. århundrede har betydet, at vi i mindre og mindre grad kan genanvende de erfaringer, vi gør os på et givent tidspunkt i livet. Det betyder også, at vi i højere grad erfarer gennem andre. Vi er blevet utroligt kloge takket være videnskaben, men det, at vi ikke selv har gjort erfaringerne, gør os skrøbelige i mødet med komplekse scenarier.

Anders Fogh Jensen peger på en anden vigtig forudsætning for, at klimaapokalypsen har så stærk en position, nemlig at det moderne menneske er, hvad han kalder en ”prinsesse på ærten”. Det får alt, hvad det peger på, og leder efter stadig mindre ting at klage over. Det vil ikke acceptere at ligge under for tilfældigheder, og jo mere sikkerhed, man giver det, jo mere vil det lede i sin verden efter tegn på usikkerhed.

”Apokalypsen bygger på en logik om, at A vil ske i fremtiden, hvis ikke vi gør B, derfor må vi gøre B. Politikken foregår i høj grad som en diskussion af scenarier og ikke aktualiteter, og her indfinder apokalypsen sig som et skrig. Man må holde sig for øje, at apokalypsen og utopien hænger sammen politisk. For i samme øjeblik vi præsenterer hinanden for apokalypser, mobiliseres utopien som modbillede. For eksempel: samtidig med at vi taler om en altomfattende risiko for terror, så loves vi et sikkert samfund, hvis vi gør noget ved den. Men det bedste middel imod terror er i virkeligheden ligegyldighed. Den største fornærmelse mod den ville være at ignorere den. Men der er jo både big business og big policy i frygten. Det er generelt en god forretning at sælge frygt. Derfor præsenteres klimarapporterne med stor patos, som var de seneste afsnit i spændingsserien om klodens fremtid”, siger Anders Fogh Jensen.

Er vores tid grundlæggende mere til apokalypser end utopier?

"Jeg tror godt, at man kan sige, at politikken har skiftet hest. Det, der ofte benævnes ideologiernes sammenbrud, var også nogle utopiers sammenbrud. Men hvor man før mobiliserede menneskerne med en kollektiv drøm, mobiliserer man dem nu med et individuelt eller kollektivt mareridt. Det anser jeg for at være et tilbageskridt. Den befolkning, der er bange, er på sin vis lettere at lede, fordi den venter på, at magthaverne tager det næste skridt. Som Spinoza har sagt, så har tyrannen, slaven og pastoren brug for sorg til at lede."

Rummer apokalypserne generelt en civilisationskritik ?

"Apokalypsen er kritik på samme måde som forbrugerprogrammerne. De nøjes med at bruge den sunde og den kalkulerende fornuft. Men fornuften kan så meget mere, når den er sammen med drømmekraften. Den kan forestille sig, hvordan tingene kan være anderledes. For mig at se ligger den egentlige katastrofe i den middelmådige brug af fornuften og den svækkede drømmekraft. Kant skrev en kritik af dømmekraften. Det, der er brug for nu, er en kritik af drømmekraften.

Udfylder de sekulære apokalypser et religiøst behov efter Guds død?

"Ja. Det mere interessante er måske nok, hvad det er for en mytologi, der køres ind i dagligstuerne. I forhold til miljøforudsigelserne er det for eksempel en gaia-mytologi, der blander sig med videnskabelige fakta. Det er lige præcis de forestillinger om det naturliges orden, vi er så bange for at miste."

[Gå på opdagelse i dette tema](#)

